

doi Introduction of the Manuscript Golestan-e- Eram, A Newly Discovered Narrative of the story of Seyf al-Molook and Badi' al-Jamal

Katayoun Baharloui¹ Mahboobeh Khorasani² Mehrdad Chatraei³ Morteza Rashidi⁴

Submitted: 2024-11-20 Revised: 2024-12-26 Accepted: 2025-02-01 Published: 2025-06-01 pp.53-77

Abstract

Gulestan-e- Eram is a narrative of the story of Seyf al-Molook and Badi' al-Jamal which has written in the 11th century. This study introduce this work, its most important stylistic features, and compare it with this story in One Thousand and One Nights and One Thousand and One Days. The results show this story was written before the Henryeh version. The similarity in the beginning and ending style and the shared majority of the story events of Gulestan-e- Eram with the One Thousand and One Nights narrative, and its minimal alignment with the same story in One Thousand and One Days, increases the likelihood that Seyf al-Molook and Badi' al-Jamal in One Thousand and One Nights was rewritten from Gulestan-e Eram. Additionally, the use of archaic language, specific grammatical structures, and the abundance of literary devices such as similes, metaphors, personifications, descriptions, hyperboles, metonymy, attributes arrangement, proverbs, and citations of poems place this work in the realm of intermediate prose. Most of the allusions in this work are verbal, the similes are elaborate, and the metaphors are explicit. Additionally, the inclusion of 274 couplets and 6 hemistichs in this work demonstrates the author's command over poetry collections. Poems by Saadi, Jami, Helali, Amir Khosro Dehlavi, Hafez, Nezami, Ibn-e-Emad Shirazi, Rumi, and Khajoo Kermani have the highest frequencies in the text. the author reflects many of the cultural, political, and social beliefs prevalent in the courts of Ghaznavi and Egypt, in addition to expressing their religious beliefs.

Keywords: Manuscript, stylistics, story, Sayf al-Molook and Badi' al-Jamal, Gulestan-e- Eram, one thousand and one nights.

CONFLICT OF INTERESTS

The authors declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this paper.

This is an open access article under the terms of the [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](#), which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

© 2024 The Author(s). Journal of Codicology and manuscript research published by Torath pub. on behalf of the Scientific Association of Manuscript Research and Codicology of IRAN.

1 - Katayoun Baharloui, PhD student in lyrical literature, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Isfahan, Iran. Email: k_bahar2005@yahoo.com

2- Mahboobeh Khorasani , Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Isfahan, Iran. (Corresponding author) Email:Najafdan@gmail.com

3- Mehrdad Chatraei, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Isfahan, Iran.

4 - Morteza Rashidi, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Najafabad Branch, Isfahan, Iran.

References

• The Holy Quran

- Alavi Moghadam. M. & Ashrafzadeh, R. (2008). Meanings and expressions. third edition. Tehran: Semit.
- Alimardan, A & mycologeous. (2000). List of manuscripts of the Institute of Oriental Studies and Manuscripts of Tajikistan, VOL.3, Qom: Ayat Allah Marashi library.
- Anousheh, H. (2008). Encyclopaedia of Persian Literature, Vol. 3, Ch. 2, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Anonymous. (1034 AH). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts, the American Congress library. Registration no: 162529S6470PK.
- Anonymous. (1094 AH). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts, tabriz national library. registration no: 3239.
- Anonymous. (1056 AH). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. Ayat Allah Boroujerdi library. registration no:A713.
- Anonymous. (1189 AH). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. British museum library. registration no: 8758or.
- Anonymous. (1204 AH). Saif Al-Molook and Badi al-Jamal. Manuscripts, the American Congress library, registration no. z291790 s 6470 PK.
- Anonymous. (1279 AH). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. Saint Petersburg Institute of Oriental Studies. registration no. B 4495 -26 - 1 - 406.'
- Anonymous. (nd). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. Doshanbe Oriental Studies Foundation. Registration no.1/815.
- Anonymous. (nd). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. Doshanbe Oriental Studies Foundation. Registration no.9.815.
- Anonymous. (nd). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. Tehran university library. Registration no. - 1245.
- Anonymous. (nd). Seyf al-Maluk and Badi al-Jamal. Manuscripts. Saint Petersburg Institute of Oriental Studies. Registratration no. 706.
- Delacrova, F. (2017). One thousand and one days, translators: M.H. Mirzakamal-al-Doulah & M. Karimkhan Sartip. proofreading and introduction: R.Taheri. Tehran.
- Derayati, M. (2011). Catalog of Iranian Manuscripts (Fankha). Vol. 18. Tehran: Documents Organization & National Library and of Iran.
- Eqlidi, E. (2019). One Thousand and One Nights. Vol. 4, 5th edition, Tehran: Markaz.
- Hafez, S. (2000). Divan Hafez. edited by M. Qazvini Tehran: Jomhoori.

Studies

Original Paper

Report and Review

- Khazaneh Darloo, M. A. (1375). Persian poems(9th to 12th century introduction of about 900 epic, mystical and love masnavis in Persian literature). first edition. Tehran: Roozbeh.
- Marashipour, M. (2017). Hazaru Yakshab, Vol. 2, 2th edition, Tehran: Nilofer.
- Monzavi, A. (1991). Joint Catalog of Persian Manuscripts of Pakistan.6. 7th edition. Islamabad: Persian Research Center of Iran and Pakistan.
- M. (1990). Al-Moghneat.Vol. 1. Qom: Islamic Publications Office.
- Mottaghi,H. (2016). Descriptive list of Persian manuscripts: Institute of Oriental Manuscripts, Russian Academy of Sciences, Vol. 6, Tehran: National library.
- Mirsadeghi, (2014). Fiction.7th edition. Tehran: Sokhan.
- Nizami, E. (1339). Nizami's Divan of Qaseads and Ghazalyats. by S.Nafisi. Tehran: Foroughi.
- Ostadi, R. (1986). List of manuscripts of the library of the Azam Mosque of Qom, Qom: Salman Farsi Printing House.
- Rokanzadeh Adomit, M. (1338). Scholars and Orators of Fars. Tehran: Islamic Bookstore.
- Saadi, M. (1364). Boostan, corrected by Gh.Yousefi. Tehran: Khwarazmi.
- Safa, z. (1991).History of literature in Iran, Tehran: Ferdos.
- Saqim, A. (12 AH). Badi al-Jamal and the Egyptian prince (Juana Merg). Manuscripts, Ganjbakhsh Library. Islamabad. registration number: 288.
- Tasooji, A. (1958). One Thousand and One Nights(Translation of Alfa. Laila Laila). introduction and correction by A. A. Hekmat, Vol. 4, 2th edition, Tehran: Ibn Sina Library.
- Zulfaqari, H. (2014). One Hundred Persian Romance Poems. 2th edition. Tehran: Cheshmeh.

معرفی نسخه خطی «گلستان ارم»، روایتی نویافته از قصه سیف‌الملوک و بدیع‌الجمالکتابیون بهارلویی^۵ ، محبوبه خراسانی^۶ ، مهرداد چترایی^۷ ، مرتضی رشیدی^۸

از صفحه ۵۳ تا صفحه ۷۷ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۳۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

چکیده

گلستان ارم روایتی نویافته از داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال در هزار و یک شب است که در قرن یازدهم هجری، تحریر شده است. در پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی به معرفی این اثر، مهم‌ترین ویژگی‌های سبک‌شناسی آن و مقایسه آن با روایت هزار و یک شب و هزار و یک روز پرداخته شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که «گلستان ارم» پیش از قدیمی‌ترین ترجمه فارسی هزار و یک شب (نسخه هنریه) نوشته شده است. یکسانی شیوه آغاز و پایان و اشتراک اغلب حوادث داستانی گلستان ارم با روایت هزار و یک شب و تطابق حداقلی آن با همین داستان در هزار و یک روز، احتمال بازنویسی داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال در هزار و یک شب را از روی گلستان ارم افزایش می‌دهد. همچنین استفاده از زبان کهن، ساخت‌های دستوری خاص و وفور عناصر بلاغی چون تشبیه، کنایه، استعاره، توصیف، مبالغه، مجاز، تنسیق الصفات، ضرب‌المثل و استشهاد به اشعار، این اثر را در حوزه نثر بینابین قرار می‌دهد. اغلب کنایات در این اثر از نوع فعلی، تشبیهات از نوع مفصل و استعارات از نوع مصرّحه است. همچنین درج ۲۷۴ بیت و ۶ مصرع در این اثر، مبین تسلط مؤلف بر دواوین شعری است. ابیات متعلق به سعدی (۱۴ بیت)، جامی، هلالی جغتایی، امیر خسرو دهلوی، حافظ (۱۱ بیت)، نظامی (۹ بیت)، ابن عماد شیرازی (۶ بیت)، مولوی (۴ بیت) و خواجه کرمانی (۳ بیت) بیشترین بسامد را در متن داشته‌اند. به‌علاوه مؤلف جز بیان اعتقادات دینی خود، بسیاری از عقاید فرهنگی، سیاسی و اجتماعی رایج در دربارهای غزنوی و مصر را نیز در متن منعکس کرده است.

کلیدواژه‌ها: نسخه خطی، سبک‌شناسی، سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، گلستان ارم، هزار و یک شب.

Cite this article: Cite this article: Baharlooie, katayoon. Khorasani, Mahboub. Chatraei Azizabadi, Mehrdad. rashidi, morteza. (2025). Introduction of the Manuscript Golestan-e-Eram, A Newly Discovered Narrative of the story of Seyf al-Molook and Badi' al-Jamal. Journal of Codicology and Manuscript Research (JCMR)(In Persian: Pizhūhish/hā-yi nuskhah/shināsī va taṣḥīḥ-i mutūn). Vol-4, Issue-2.. 53-77. <https://doi.org/10.22034/crtc.2025.489897.1171>

۵- (نویسنده مسئول) دانشجوی دکتری ادبیات غنایی. گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد. اصفهان. ایران.

۶- دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد. اصفهان، ایران.

۷- استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد. اصفهان. ایران.

۸- استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد. اصفهان. ایران.

۱ - مقدمه

قصه‌ها و افسانه‌ها بخشی جدایی‌ناپذیر از فرهنگ و تمدن بشری‌اند و از دیرباز به‌عنوان یکی از روش‌های اصلی انتقال دانش، تجربیات و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی استفاده شده‌اند. این داستان‌ها اغلب محصول خلاقیت جمعی‌اند و به‌مرور زمان تغییر یافته و جایگاه خاصی در حافظه فرهنگی هر جامعه پیدا کرده‌اند. ترکیب عناصر تخیلی و واقعی در این قصه‌ها، به ترسیم تصویری از جهان و انسان کمک کرده و اغلب حاوی آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی‌اند.

درون‌مایه‌های اصلی قصه‌ها و افسانه‌ها که با بسیاری از ارزش‌های فرهنگی و هویتی قومیت‌های مختلف آمیخته شده است، در این موارد خلاصه می‌شود: نبرد خیر و شر؛ بسیاری از قصه‌ها و افسانه‌ها درگیری بین نیروهای خیر و شر هستند. این‌گونه داستان‌ها اغلب بر پیروزی نیروی خیر تأکید دارند و پیام‌هایی از عدالت و شجاعت به همراه دارند؛ ماجراجویی و سفر؛ داستان‌های بسیاری، ماجراجویی قهرمان یا شخصیت اصلی را دنبال می‌کنند که در جستجوی چیزی ارزشمند یا دستیابی به هدفی خاص، سفری طولانی را آغاز می‌کنند. این سفرها معمولاً شامل چالش‌ها و موانع متعددی هستند که شخصیت‌ها باید بر آن‌ها غلبه کنند؛ دگرگونی و رشد شخصیت؛ این درون‌مایه شامل تغییر و تحول شخصیت‌های داستان در طول قصه است. معمولاً قهرمان داستان در آغاز ضعیف یا ناکامل است و در پایان داستان، به فردی قوی‌تر و پخته‌تر تبدیل می‌شود؛ عشق و دوستی؛ افسانه‌ها و قصه‌ها اغلب روابط عاشقانه و دوستی‌های عمیق را به تصویر می‌کشند. این عناصر کمکی به برجسته‌سازی پیوندهای انسانی و اهمیت روابط در جامعه می‌کند؛ فراواقعیت و جادو؛ بسیاری از افسانه‌ها شامل عناصر فراواقع‌گرایانه و جادویی هستند که به داستان رنگ‌وبوی دیگری می‌بخشند. این عناصر معمولاً برای بیان پیام‌های نمادین یا ایجاد فضای گریز از واقعیت به کار می‌روند.

میرصادقی معتقد است که درون‌مایه این قصه‌ها در ترویج انسانیت، برادری، برابری و گسترش عدالت اجتماعی خلاصه می‌شود؛ ضمن آنکه بسیاری از ارزش‌های از یادرفته دربارهٔ هویت، فرهنگ و... را در دل همین قصه‌ها می‌توان یافت (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۶۸).

داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال یکی از همین داستان‌های عامیانه است که در دورهٔ صفویه کتابت شده است. نثر منسجم و اشعار موجود در تحریرهای کهن اثر، احتمال نگارش این اثر را به‌پیش از دورهٔ صفویه می‌رساند؛ اما زمان پیدایش قصهٔ سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال به‌صورت داستانی مستقل به زبان فارسی، بر اساس مستندات موجود در نسخ خطی، به دورهٔ غزنوی برمی‌گردد.

دست‌نویس گلستان ارم، تحریری نویافته از داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال به نظم و نثر است. مؤلف با اقتباس از آثار داستانی مشابه متقدم، چون هفت‌پیکر و داراب‌نامه کوشیده است از زبان حیوانات، انسان‌ها، پریان و جنیان، داستانی نو بسازد. مضمون بنیادی قصه، عشق و درون‌مایهٔ آن، وفای به عهد و پایبندی به اخلاق است. محرر افزون بر کشش عشقی، از کشش‌های دیگری چون عناصر فراطبیعی، حضور دیو و پری و سحر و جادو برای پیشبرد داستان بهره برده است. در این داستان، عناصر فرعی و چهره‌های پیرامونی در خدمت وصال قهرمان عاشق است.

این دست‌نویس به‌رغم قدمت تحریر و سابقه طولانی داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال در ادب فارسی تاکنون تصحیح نشده است، به همین جهت معرفی این اثر و ویژگی‌های سبک‌شناسی آن جز آنکه به شناخت داستان‌پردازی و تاریخچه آن در ادب پارسی کمک می‌کند و اطلاعات اجتماعی - فرهنگی متعددی را به دست می‌دهد، می‌تواند بیانگر میزان تأثیرپذیری این اثر از روایت‌های مشابه در کتب متقدم، زمان زیست مؤلف و سبک خاص او در نوشتار این داستان باشد.

بسیاری از نسخ خطی مرتبط با این قصه در کتابخانه‌های خارج از ایران، از جمله هند، پاکستان، تاجیکستان، روسیه و... نگهداری می‌شود و دسترسی به آن‌ها دشوار است. با این حال تلاش شد تا با بررسی نسخ موجود در ایران و نسخ کتابخانه کنگره (قدیمی‌ترین نسخه‌ها)، محتوا، ویژگی‌ها و سبک این اثر معرفی شود و زمینه‌آشنایی پژوهشگران علاقه‌مند به ادبیات داستانی و داستان‌های هزار و یک شب با این داستان فراهم آید.

۱-۱- پیشینه پژوهش

تاکنون هیچ تصحیح و پژوهش مستقلی دربارهٔ تحریر نویافته «گلستان ارم» از قصه سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال انجام نشده است.

۱-۲- روش پژوهش

این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی و روش کتابخانه‌ای انجام شده است. بدین ترتیب که پس از شناسایی و بررسی نسخ موجود از داستان گلستان ارم، مقابله نسخ و حصول اطمینان از صحت ارتباط این داستان با هزار و یک شب، سه دست‌نوشته موجود از این قصه در کتابخانه‌های کنگره آمریکا و آیت‌الله بروجردی به دلیل نزدیکی تاریخ کتابت و همسانی متن، برای تصحیح و پژوهش انتخاب و متن آن از کتابخانه‌های مزبور دریافت شد. با توجه به ویژگی‌های به‌دست‌آمده از این نسخ، نسخه شماره S162529 PK6470 متعلق به کتابخانه کنگره آمریکا به دلیل اعتبار و کامل بودن متن و قدمت بیشتر نسبت به سایر نسخ، اساس این پژوهش قرار گرفت و دو دست‌نوشته دیگر به‌عنوان بدل و به شیوه انتقادی با متن اساس مقابله شد و نتایج حاصل از این تصحیح شامل ویژگی‌های محتوایی و سبکی و نیز مهم‌ترین تفاوت‌ها و شباهت‌های روایی آن با داستان هم‌نام در هزار و یک شب و هزار و یک روز در این مقاله منعکس شد.

۲. بحث و بررسی

۱-۲- معرفی نسخ منشور داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال

از داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال نسخه‌های پرشماری به نظم و نثر در کتابخانه‌های سراسر جهان نگهداری می‌شود. روایت منشور این داستان، مانند نسخ منظوم آن، تحریرهای گوناگون دارد که شمار آن بر اساس فهرست‌واره‌ها به بیش از سی نسخه می‌رسد. این نسخ در کتابخانه‌های هند، روسیه، انگلیس،

تاجیکستان، پاکستان، سوئیس و ایران نگهداری می‌شود. به‌رغم تلاش‌های انجام شده دسترسی به اطلاعات همه این نسخ امکان‌پذیر نشد. در ادامه به معرفی تعدادی از این نسخ خواهیم پرداخت:

۱-۱-۲- نسخه شماره PK6470S162529 کتابخانه کنگره امریکا

این نسخه که در متن گلستان ارم نامیده شده، شامل ۱۴۴ برگ به خط نستعلیق است که بر کاغذ کرم بدون خطوط تحریر شده است. ابعاد هر صفحه ۱۱ × ۱۴ سانتی‌متر و دربردارنده ۱۵ سطر است. جای گذاشتن تصاویر در متن با شنگرف، نشان‌گذاری شده است. برگ نخست این دست‌نوشته جدول‌کشی طلاکوب است و بالای آن نقش یک مهر دیده می‌شود. حاشیه صفحات، خط‌دار (شش خط نازک سیاه، قرمز و آبی، جوهر مشکی با ساییدگی و روکش قرمز) و با رنگ شنگرف جدول‌کشی شده است. جلد نسخه چرمی - قهوه‌ای مرسوم قرن یازدهم، دارای آستر، بدرقه و عطف است. متن نسخه کامل و بدون فرسودگی است؛ اما آثار آب‌خوردگی، موجب ناخوانا شدن برخی خطوط شده است. تمام سرفصل‌ها با رنگ شنگرف نوشته شده و در سال ۱۰۳۴ هـ. ق در هند کتابت شده است. نام کاتب در انجامه در جدولی به رنگ شنگرف، «بدیع‌الدین ولد کمال‌الدین بن رکن‌الدین کمال جلال مبارک صدیقی» و نام مالک سابق آن هربرت لوید با تاریخ سپتامبر ۱۷۷۵ م یادداشت شده است.

آغاز: سپاس و ستایش بی‌قیاس مر صانعی را که به قلم صنع خود این همه صورت‌های عجیب و نقطه‌های غریب بر لوح وجود ممکنات هویدا نمود (ص ۱).

انجام: تم تمام حکایت سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال تحریر فی التاريخ ۴ شهر شوال سنه ۱۰۳۴ (ص ۱۳۱).

۲-۱-۲- نسخه کتابخانه آیت‌الله بروجردی قم

این نسخه به شماره A ۷۱۳ در کتابخانه آیت‌الله بروجردی موجود است و توسط محمد رضانی به کتابخانه اهدا شده است. تاریخ کتابت این نسخه ۳۵ برگی، جمادی‌الآخر ۱۰۵۶ هـ. ق. است. خط نسخه نستعلیق و هر صفحه به ابعاد ۱۱ × ۲۰ سانتی‌متر، شامل ۱۵ سطر است. جلد آن مقوایی قهوه‌ای‌رنگ است و علائم و عناوین قسمت‌ها با شنگرف نوشته شده است. بعضی از صفحه‌ها دارای رکابه و شماره است و نسخه فاقد خوردگی و افتادگی است.

آغاز: سپاس و ستایش بی‌قیاس، مر صانعی را که به قلم صنع خود این همه صورت‌های عجیب و نقش‌های غریب بر لوح وجود ممکنات هویدا نموده؛

انجام: و فرزندان ایشان داد عدل می‌رسیدند. بعد از چندگاه ایشان هم هلاک شدند اَلْعَلَمُ عِنْدَ اللّٰهِ. همه مرگ داریم پیر و جوان / به گیتی نماند کسی در جهان (استادی، ۱۳۸۸: ۱-۳).

۳-۱-۲- نسخه کتابخانه مرکزی تبریز

این نسخه به شماره ۳۲۳۹ ثبت شده است و شامل ۵۳ برگ است. تاریخ کتابت نسخه ۱۰۹۴ هـ.ق و فاقد نام کاتب است. خط نسخه نستعلیق، کاغذ آن سمرقندی و هندی، هر صفحه ۱۸×۱۲ سانتی متر و شامل ۱۲ سطر است.

آغاز: اما راویان اخبار و ناقلان آثار و مهندسان روزگار روایت کرده اند که در روزگار ماتمرد سلطان محمود سبکتکین رحمه الله ناقلان شعرا که بودند، فرمود که قصه ای برای ما باید که هیچ کس نشنیده باشد.
انجام: ملک اوست و هیچ کس را بر آن دسترس نیست... و گلستانی او را گلچین به جز آن کس نیست (درایتی، ۱۳۹۰، ج ۱۸: ۶۶۶).

۴-۱-۲- نسخه کتابخانه موزه بریتانیا

این نسخه به شماره ۸۷۵۸۰r ثبت شده و تاریخ کتابت آن ۱۱۸۹ هـ.ق است (منزوی، ۱۳۷۰، ج ۵: ۳۷۲۴).
۵-۱-۲- نسخه کتابخانه گنج بخش

این نسخه به نام بدیع الجمال و شاهزاده مصری (جوانا مرگ) و به شماره ۲۸۸ در کتابخانه گنج بخش اسلام آباد موجود است. عبدالغفور سقیم این داستان را در قرن ۱۲ هـ.ق نوشته است. این دست نویس شامل ۱۸ برگ، به خط نستعلیق است. این داستان چند ترجمه به زبان های محلی پاکستان دارد (منزوی، ۱۳۷۰، ج ۶: ۱۰۳۰).

آغاز: الحمد لله رب العالمین و العاقبه للمتقین و الصلوة و السلام علی رسوله (ص ۲)
انجام: تم تمام شد این نسخه جوانا مرگ برای خاطر نعمت الله و برکت الله که چو دو برادرند، تحریر یافت (ص ۷۹).

۲-۱-۶- نسخه شماره. z291790 s 6470 PK کتابخانه کنگره امریکا (گلستان ارم)

این دست نوشته فاقد نام کاتب و تاریخ کتابت است؛ اما به تشخیص کارشناس کتابخانه، تاریخ کتابت آن ۱۲۰۴ هـ.ق و محل کتابت آن هند است. رنگ کاغذ این نسخه کرم روشن، بدون خطوط زنجیره ای است. صفحه نخست مجدول با یک خط سیاه با مرز داخلی قرمز نازک، سبز گسترده و خط قرمز نازک است. این صفحه دارای تاج و کتیبه رنگی است که در تاج آن عبارات «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» و «يَا فَتَّاحُ» و «رَبِّ يَسِّرْ وَ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ» درج شده است. خط کتاب نستعلیق، تعداد اوراق آن ۱۸۷ برگ و هر صفحه به ابعاد ۱۴×۱۹/۳ سانتی متر، شامل ۱۳ سطر است. علائم متن با رنگ قرمز و جوهر سیاه با ساییدگی رنگ قرمز گذاشته شده است. جای گذاشتن تصویر در متن با شنکرف علامت گذاری شده است. جلد نسخه صحافی هندی چرم قرمز با مدال های برجسته در جلو و پشت، در خاکستری روشن با طرح گل و حاشیه چرم قرمز تیره با طرح تکراری به رنگ خاکستری است. جلد دارای آستر، بدرقه و عطف است. روی صفحه بدرقه عنوان «قصه الجزو الاول: قصه عشق سیف الملوک بر بدیع الجمال» نوشته شده است. این اثر فاقد فرسودگی و افتادگی است.

آغاز: «سپاس و ستایش بی قیاس مر صانعی را که به قلم صنع خود این همه صورت های عجیب و نقطه های غریب بر لوح وجود ممکنات هویدا نمود» (ص ۱).

انجام: تم تمام حکایت سیف الملوک و بدیع الجمال (ص ۱۸۱).

۲-۱-۷- نسخه انستیتو شرق‌شناسی سن‌پترزبورگ به شماره بازیابی ۷۰۶

مکان کتابت این نسخه خطی، قازان و فاقد نام کاتب است (متقی، ۱۳۹۵، ج ۶: ۳۸۹).

۲-۱-۸- نسخه انستیتو شرق‌شناسی سن‌پترزبورگ به شماره 406 - 1 - 26 - 4495 B

تاریخ کتابت این نسخه ۱۲۹۷ قمری و محل کتابت شهر خوقند و نام کاتب ملاحسن حسین پسر ملا سلیمان قلی آخوند خوقندی است (همان).

۱-۹-۲- نسخ بنیاد خاورشناسی دوشنبه

از این داستان دو دست‌نویس به شماره‌های ۱/۸۱۵ موجود است. در آغاز هر دو نسخه آمده است: داستان عاصم پسر صفوان از پادشاهان عرب (علی مردان و همکاران، ۱۳۷۹، ج ۳: ۳۳۰).

از میان نسخ یاد شده، سه دست‌نوشته موجود در کتابخانه‌های کنگره آمریکا و آیت‌الله بروجردی، تحریری یکسان و نویافته دارند. در پژوهش حاضر دست‌نویس شماره PK۶۴۷۰S۱۶۲۵۲۹ کتابخانه کنگره آمریکا به جهت کامل بودن متن و قدمت بیشتر نسبت به دو نسخه یاد شده، اساس این پژوهش قرار گرفته است. قدمت این تحریر که در متن گلستان ارم نامیده شده است به‌پیش از قدیمی‌ترین ترجمه فارسی منتشر شده از روایت سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال می‌رسد. مهم‌ترین ویژگی‌های رسم‌الخطی این دست‌نویس چنین است:

۱. حروف اضافه «به» به کلمه بعد از خود متصل است: بشهر (ص ۸)، بفیل (ص ۲)، بمراد (ص ۱۸).
۲. حرف «گ»، «ک» کتابت شده است: برک (ص ۵۱)، جکر (ص ۵).
۳. حرف «پ»، «ب» نوشته شده است: بادشاهان (ص ۱۱)، بدر (ص ۹)، بنج (ص ۹۰).
۴. حرف «چ»، «ج» کتابت شده است، مانند: چنین به‌جای چنین (ص ۸)، جون به‌جای چون (ص ۵۱).
۵. «ه» غیرملفوظ در اتصال به علامت جمع «ها» حذف شده است: خزینها (ص ۳۲)، گنجینها (ص ۹).
۶. جدا نوشتن «ب» در فعل امر، مانند: به بینند (ص ۳۰ و ۹۱).
۷. اسم اشاره «آن» به کلمه بعد از خود متصل است؛ مانند: آنزمان (ص ۱۰۹)، آنروز (ص ۲۰)، آنمرد (ص ۴).
۸. در اغلب موارد همزه جایگزین «ای» شده است: تو چگونه بدین مقام افتاده (ص ۶۱)، آیا تو زنده؟ (ص ۶۹).
۹. نشانه مفعولی «را»، متصل به کلمه پیش از خود متصل است: آنرا (ص ۴۳)، سلطانرا (ص ۳).
۱۰. در پاره‌ای موارد حرف «بی» متصل به واژه بعد از خود نوشته شده است: بیطاعت (ص ۶۴)، بیخبر (ص ۷۷).

۳- معرفی داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال (گلستان ارم)

سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال یکی از داستان‌های عامیانه است که بیش از سی روایت متفاوت منظوم و منثور خطی دارد. تحریرهای گوناگون موجود از این داستان با داستان هزار و یک شب همانندی بسیار دارد و متن آن در گذر از هر منطقه، تحت‌تأثیر فرهنگ آن سرزمین، میزان دانش و آگاهی نویسنده، نوع نیاز اجتماع و جامعه

تغییر کرده است.

بررسی روایت‌های مختلف این داستان نشان می‌دهد که داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال نخستین بار در سده چهارم تا پنجم هجری قمری به زبان پارسی تحریر شده است. در دیباچه برخی از نسخ این داستان آمده است که احمد بن حسن میمندی (۴۲۴-۳۶۱ ه.ق) به درخواست سلطان محمود غزنوی (۳۶۱-۳۸۹، ۴۲۱ ه.ق) به جستجوی این داستان برآمد و سرانجام آن را در خزانه شاهی دمشق پیدا کرد و نگارشی از آن را برای سلطان محمود فراهم آورد (انوشه، ۱۳۸۱، ج ۳: ۵۵۱-۵۴۹؛ صفا، ۱۳۷۰، ج ۵: ۱۵۲۲-۱۵۲۱).

این داستان یکی از داستان‌های مجموعه‌ای به نام روح‌افزا در خزانه شاهی دمشق بوده که اکنون نشانی از آن در دست نیست. در ترجمه‌های مرعشی‌پور، اقلیدی و طسوجی از هزار و یک شب آمده است که پادشاه «ملک محمد» و بر اساس نسخه بولاق، محمد پسر سبائک فرمانروای خراسان پس از شنیدن قصه دستور داد که قصه را با آب زر بنویسند و در خزانه نگاه دارند و هرگاه دلتنگ می‌شد؛ حسن بازرگان را حاضر آورده، قصه را برای وی می‌خواند (مرعشی‌پور، ۱۳۹۷، ج ۲: ۱۶۲۹؛ اقلیدی، ۱۳۹۸، ج ۴: ۲۳۶۸ و طسوجی، ۱۳۳۷، ج ۴: ۴۸۰-۴۸۱).

دست‌نوشته حاضر، نسخه‌ای نویافته از داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال است که در متن «گلستان ارم» نامیده شده و در مورد آن آمده است: «از دانشمندی قصه شنیده‌ام، عجایب و خوش و دلکش که هرگز در جهان حکایتی از آن خوش‌تر و شیرین‌تر نشنیده‌ام. گفت: قصه کیست؟ گفت: قصه گلستان ارم» (ص: ۴).

بر اساس متن به‌دست‌آمده از کتابخانه کنگره امریکا به شماره PK6470S162529 کتابت این داستان در ۱۰۳۴ ه.ق به پایان رسیده است؛ چنان‌که در پایان این دست‌نوشته آمده است: «تم تمام حکایت سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، اکمال تحریر فی التاریخ ۴ شهر شوال سنه ۱۰۳۴» (ص ۱۱۷)؛ بنابراین تاریخ تحریر این داستان از ترجمه هنریه (قدیمی‌ترین ترجمه فارسی داستان هزار و یک شب) و ترجمه طسوجی که به ترتیب در سال‌های ۱۲۲۳ ه.ق و ۱۲۶۱ ه.ق انجام شده، قدیمی‌تر است.

در این اثر بار عمده روایتگری برعهده نثر است؛ اما استفاده از اشعار در ساختار روایی آن، نه تنها بر جذابیت و تأثیر توصیفات و حوادث آن افزوده است، بلکه در پیوندی هماهنگ با نثر، خط سیر روایی حکایت را پویا کرده و با به‌کارگیری شگردهایی مانند فضاسازی، گره‌گشایی و تغییر در روند حوادث، مانع یکنواختی قصه شده است. این نوع نگارش، تسلط نویسنده بر فنون داستان‌نویسی و روایتگری و آشنایی با آثار بزرگان و ظرافت‌های زبانی و ادبی زبان فارسی را آشکار می‌کند.

مؤلف روایت را با دیباچه‌ای در ستایش خداوند، پیامبر (ص)، اهل‌بیت و خلفای راشدین آغاز کرده است: «درود... بر سر سروران و سرور سر خیل پیغامبرانِ اَعْنِي، مُحَمَّدَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ اٰلِهِ وَ سَلَّمَ وَ بر اهل‌بیت و خلفای راشدین و سایر اصحاب او که هر یک در مرتبه شرف و قدر، وحید عصر و فرید دهرند» (ص ۲).

او در مقدمه سبب تألیف قصه را چنین آورده است که عنصری داستانی را نزد سلطان محمود می‌آورد و در ازای آن صله دریافت می‌کند و حسن میمندی با حسادت به عنصری، دعوی آوردن داستانی بی‌نظیر برای

سلطان می‌کند و از او یک سال مهلت می‌گیرد. میمندی پنج نفر را مأمور یافتن داستان می‌کند. یکی از آن‌ها به ولایت روم و قسطنطنیه می‌رود که با کسی که داستان «گلستان ارم» را از شخصی در شهر نهر واله شنیده است، ملاقات کند. مأمور برای شنیدن داستان به آن شهر می‌رود و آن را از راوی شنیده و می‌نویسد. راوی وصیت می‌کند که این حکایت برای پنج گروه خوانده نشود: «اول پیش کودکان، دوم پیش زنان، سوم پیش ابلهان، چهارم پیش ناکسان، پنجم پیش بندگان درم‌خریده» (ص ۵).

حسن میمندی که هنگام رسیدن فرستاده، در زندان است پس از دریافت داستان، آن را برای سلطان محمود می‌فرستد. متن داستان جز سلطان محمود، به وسیله چند شاعر تأیید و میمندی از زندان آزاد می‌شود. این ماجرا چنین روایت شده است: «خواجه حسن... این داستان را پیش سلطان فرستاد. سلطان خواننده طلب کرد. همه شعرا را جمع کردند... چون فردوسی و عنصری و کمال و سُغدی و سلمان و فرخی و ابوالفرج رونی و ناصر العلوی همه بخواندند و گفتند که در جهان خوب‌تر از این داستان نیست... سلطان فرمود تا خواجه حسن را از بند بیرون آوردند» (ص ۶-۵).

آنچه قابل توجه است؛ تأیید این داستان به وسیله فردوسی، عنصری، کمال، سُغدی، سلمان، فرخی، ابوالفرج رونی و ناصر خسرو در دربار سلطان محمود غزنوی است. در حالی که ابوالفرج رونی در دربار ابراهیم بن مسعود غزنوی (نوه سلطان محمود) خدمت می‌کرده است. علاوه بر این مسعود سعد در نیمه دوم قرن پنجم و آغاز قرن ششم، ساوجی در قرن هشتم در دوره جلایریان، کمال اسماعیل در قرن هفتم و سُغدی در قرن سوم و اوایل قرن چهارم می‌زیسته‌اند و دوران حیات آن‌ها با زمان حکومت سلطان محمود منطبق نیست. متن داستان با عاشق شدن سیف‌الملوک به چهره بدیع‌الجمال آغاز می‌شود و با مرگ سیف‌الملوک و مرگ خودخواسته بدیع‌الجمال به پایان می‌رسد. شرح این عشق در هفت باب با عناوین: داستان عاصم بن صفوان و فرزند خویش خواستن، فرستادن شاه یمن دختر را به نزد شاه مصر عاصم بن صفوان، عاشق شدن ملک‌زاده به صورت بدیع‌الجمال و بی‌طاقتی کردن، تضرع کردن ساعد پیش ملک‌زاده و از کیفیت احوال او خبر یافتن، لشکرها به اطراف فرستاد به طلب بدیع‌الجمال و نومید شدن ایشان، رفتن شاهزاده به جستجوی بدیع‌الجمال، رسیدن ملک‌زاده به گلستان ارم و مادر و پدر یادکردن بیان شده است.

نویسنده در این اثر از عوامل جادویی و ماورایی و عناصر بلاغی چون توصیف، تشبیه، استعاره، کنایه، استشهاد به ابیات فارسی و عربی، مبالغه و... برای زیباسازی متن و پیشبرد داستان بهره برده است.

۱-۳- خلاصه داستان گلستان ارم

داستان در زمان سلیمان نبی و پادشاهی عاصم بن صفوان در مصر اتفاق می‌افتد. پس از آنکه پادشاه از غم بی‌فرزندی پریشان می‌شود، طالع‌شناسان ازدواج او با دختر پادشاه یمن و به دنیا آمدن سیف‌الملوک را پیش‌بینی می‌کنند. سیف‌الملوک در جشن بلوغش، انگشتر خاتم و فیروزه و جامه‌ای که هدیه‌های سلیمان نبی است، دریافت می‌کند و عاشق چهره نقش بسته بر جامه (بدیع‌الجمال) می‌شود و به جستجوی او می‌رود. مهم‌ترین رویدادهای این داستان چنین است: طوفان در دریا و غرق شدن ساعد، اسیر شدن به وسیله زنگیان، عاشق شدن

دختر پادشاه زنگیان به سیف‌الملوک، فرارکردن با قایق، رفتن به جزیره‌ای با موجودات عجیب، دیدن درختان واق‌واق، قهقهه، مقیل و فلفل در جزیره لادن، ورود به شهر سگسارها و میمون‌ها، دیدن مورچه‌های گوشت‌خوار در جزیره لاون، ربوده شدن به‌وسیله پرنده، ملاقات با خواهر بدیع‌الجمال که اسیر پسر شاه پریان است، نجات‌دادن او با کشتن پسر شاه پریان با انگشتر، مطلع شدن شاه سران‌دیب از بازگشت دخترش، عاشق شدن بدیع‌الجمال به سیف‌الملوک، آزموده شدن سیف‌الملوک به‌وسیله سروبانون، ربوده و زندانی شدن سیف‌الملوک به‌وسیله شاه قلزم، آزادکردن سیف‌الملوک به‌وسیله شهبال، ازدواج سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، بازگشت به سران‌دیب و سپس به مصر و فرزنددار شدن سیف‌الملوک، مرگ سیف‌الملوک پس از ۱۵۰ سال پادشاهی، مرگ خودخواسته بدیع‌الجمال در غم سیف‌الملوک (ص ۱۱۷-۱).

۲-۳- مقایسه گلستان ارم با روایات هزار و یک شب و هزار و یک روز از قصه سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال

• اختلافات روایی با هزار و یک شب

این قصه بر اساس هزار و یک شب نسخه بولاق مصر، ترجمه مرعشی‌پور و ترجمه اقلیدی، با زمان ملک محمد پسر سبائک فرمانروای خراسان، مرتبط بوده و پیداشدن قصه سیف‌الملوک از آنجا شروع می‌شود (مرعشی‌پور، ۱۳۹۷، ج ۲: ۱۶۲۹؛ اقلیدی، ۱۳۹۸، ج ۴: ۲۳۶۳) و در هزار و یک شب طسوجی با داستان قبل - ماجرای «ملک محمد بن مبارک» پادشاهی ایرانی - مرتبط است (طسوجی، ۱۳۳۷، ج ۴: ۴۸۰-۴۷۵). شخصی که داستان را برای پادشاه (ملک محمد) نقل می‌کند، در هر سه ترجمه، حسن بازرگان است؛ در حالی که در تمام نسخ خطی موجود از این قصه، این روایت در زمان سلطان محمود غزنوی و به‌وسیله وزیرش خواجه حسن میمندی نقل می‌شود (انوشه، ۱۳۸۱، ج ۳: ۵۵۱-۵۴۹، صفا، ۱۳۷۰، ج ۵: ۱۵۲۲-۱۵۲۱).

در هزار و یک شب، قصه بدون مقدمه و دیباچه شروع می‌شود، در حالی که گلستان ارم با حمد و ستایش خداوند و نعت پیامبر (ص) و اصحابش شروع شده و سپس شیوه پیدایش و سبب تألیف قصه نقل شده است. در تمام روایت‌ها نام پادشاه مصر، عاصم بن صفوان و نام فرزندش سیف‌الملوک است؛ اما نام وزیر در هزار و یک شب، فارس بن صالح و در گلستان ارم، پادشاه دو وزیر به نام‌های صالح بن حمید و نوش بن هامان دارد (مرعشی‌پور، ۱۳۹۷، ج ۲: ۱۶۸۲-۱۶۲۵).

توصیفات طولانی، کاربرد تشبیه و مصور نبودن از اختلافات دیگر متن حاضر با ترجمه مرعشی‌پور است. در دست‌نوشته حاضر و بدل‌های آن، فقط جای تصاویر با رنگ شنگرف مشخص شده است.

• تشابهات روایی با هزار و یک شب

بررسی روایت سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال در گلستان ارم با روایت هزار و یک شب از این داستان، محتوای یکسان را در شروع بخش داستانی نشان می‌دهد. آغاز حکایت در گلستان ارم چنین است: «چنین روایت کرده‌اند که به روزگار سلیمان پیغمبر... در شهر مصر، پادشاهی بود، نام او عاصم بن صفوان. پادشاه جوانمرد

بود و لشکر بسیار و رعیت بی‌شمار داشت... اما خدای تعالی هیچ چیز از این پادشاه دریغ نداشته، الا فرزندان... یک روز با خود اندیشه می‌کرد... زمان تا زمان از این عالم بیاید رفت و مرا فرزندی نیست» (ص ۱).
و در هزار و یک شب آمده است: «در روزگار پیشین و گذشته‌های دور، پادشاهی به نام عاصم بن صفوان در مصر فرمان می‌راند که بخشنده بود و گشاده‌دست... سرزمین‌ها و دژهای بسیار زیر فرمان داشت و نیز سپاهی گران و سربازانی بی‌شمار... پادشاه به صد و هشتادسالگی رسیده و پیری و بیماری ناتوانش کرده، اما هیچ فرزندی... از پشتش پا نگرفته بود. پس پیوسته در غم و اندوه به سر می‌برد» (مرعشی‌پور، ۱۳۹۷، ج ۲: ۱۶۲۵ - ۱۶۸۲).

علاوه بر این بسیاری از حوادث داستانی در دست‌نوشته حاضر کاملاً منطبق بر متن «هزار و یک شب» و بازنویسی از آن است. مهم‌ترین این موارد چنین است: علاقه شاه به شنیدن قصه‌ها و افسانه‌های پیشینیان، یافتن قصه توسط فرستادگان حسن بازرگان / حسن میمندی، مهلت یک‌ساله برای یافتن قصه، انتخاب پنج نفر و دادن پاداش پنج هزار دیناری به آن‌ها برای یافتن داستان، ملاقات جوانی که برای شنیدن قصه از پیر خردمند می‌رود و همراه شدن فرستاده با وی، گرفتن قصه و شروط پیر خردمند در مورد بازگونی کردن قصه برای کودکان، زنان، ابلهان، ناکسان، بندگان درم‌خریده. شخصیت‌های محوری قصه: عاصم‌بن صفوان پادشاه مصر، وزیر صالح بن حمید/صالح بن جمشید، حضرت سلیمان (ع)، پادشاه یمن قطحان بن عمران، شاهزاده سیف‌الملوک، ساعد پسر وزیر، بدیع‌الجمال (همان: ۱۶۲۵).

همچنین وجود اشعار و توصیفات مشترک در قصه گلستان ارم و ترجمه طسوجی و مقدم بودن تاریخ کتابت گلستان ارم (۱۰۳۴ هـ.ق)، نسبت به زمان انجام ترجمه طسوجی (قرن سیزدهم)، مبین آن است که احتمالاً طسوجی متن گلستان ارم را پیش چشم داشته و آن را بازنویسی کرده است. نمونه‌ای از آن چنین است:
در دست‌نوشته حاضر، سیف‌الملوک چنین توصیف شده است:

جمالی چو در نیم روز آفتاب	کرشمه‌کنان نرگس نیم‌خواب
رخی چون گل و آب گل ریخته	میان لاغر و سینه انگیخته
به شیرینی از نیشکر نوش‌تر	به نرمی ز گل نازک آغوش‌تر

(ص ۱۹-۲۰)

و در توصیف بدیع‌الجمال در هزار و یک شب طسوجی آمده است:

لعبت لاغر میان و دلبر فربه سرین	قامت با سرو جفت و طلعت با مه قرین
سروبالایی و مه‌سیمایی که جز من کس نخواند	ماه را لاغر میان و سرو را فربه سرین
سرو کی دارد زبان اندر زبان شیرین‌سخن	ماه کی دارد دهان اندر دهان درّ ثمین

(طسوجی، ۱۳۳۷، ج ۴: ۳۶۷)

• تفاوت‌های روایی گلستان ارم و هزار و یک روز

این قصه در هزار و یک روز با تفاوت در نام پادشاه (بدرالدین لولو پادشاه دمشق) و بیان قصه از زبان سیف‌الملوک در دربار شاه لولو آمده است و شروع آن با داستان قبل (عطاءالملک وزیر غمگین و شاهزاده خانم

زلیخا) مرتبط است (دلاکروا، ۱۳۹۷: ۳۷۸-۳۵۴).

علت تألیف قصه، نه به دلیل حسادت میمندی به عنصری، بلکه غمگینی عطاءالملک وزیر بدرالدین و اصرار پادشاه برای دانستن دلیل آن است. پادشاه عطاءالملک را به سیف‌الملوک ارجاع می‌دهد و با حاضرکردن سیف‌الملوک از او می‌پرسد: «آیا از تقدیر خود راضی و خرم است؟» و مابقی داستان از زبان سیف‌الملوک بیان می‌شود (همان: ۳۵۳). تفاوت در شخصیت‌ها و حوادث داستانی از دیگر موارد اختلاف این دو داستان است که از آن جمله می‌توان به تغییر نام دوست سیف‌الملوک از ساعد به سعد، برادر داشتن سیف‌الملوک و بی‌فرزند نبودن پادشاه مصر، حضور مورچگان آدم‌خوار در جزیره‌ای در مالدیو نه لاوان، خورده شدن سعد به وسیله مورچگان نه غرق شدن در دریا و زنده ماندن، مجرد نبودن بدیع‌الجمال و همسر سلیمان بودن وی، رسانده شدن سیف‌الملوک و شاهزاده خانم به وسیله دیو به سرانندیب، بازگشت سیف‌الملوک به قاهره و دیدن برادر بر تخت سلطنت، صدور دستور قتل سیف‌الملوک به وسیله برادرش و فراری دادن سیف‌الملوک توسط قاتل اجیر شده، نیافتن بدیع‌الجمال و ماندن در دربار بدرالدین و خدمت کردن به او اشاره کرد (همان: ۳۷۶).

• شباهات روایی هزار و یک روز و گلستان ارم

شباهات روایی هزار و یک روز و گلستان ارم شامل این موارد است: نام پادشاه مصر در هر دو قصه، عاصم بن صفوان است و سیف‌الملوک فرزند اوست؛ عاشق شدن به بدیع‌الجمال با دیدن تصویر او در هر دو قصه مشترک است، با این تفاوت که در هزار و یک روز، سیف‌الملوک خود، وارد خزانه پدر شده، تصویر حک شده بر جعبه‌ای را می‌بیند و آن را برداشته، به سعد نشان می‌دهد و از نوشته عربی آن متوجه می‌شود که تصویر متعلق به بدیع‌الجمال، دختر شهبال است. سپس برای یافتن او سفر می‌کند.

تعدد حوادث در هزار و یک روز نسبت به گلستان ارم کمتر است. رویدادهای مشترک در دو داستان شامل موارد زیر است: اجازه سفر خواستن سیف‌الملوک از پدر، دچار طوفان شدن، اسیر زنگیان شدن، عاشق شدن دختر پادشاه زنگیان به سیف‌الملوک، فرار با قایق از چنگ سیاهان، رفتن به جزیره‌ای با درختان عجیب و جزیره مورچگان آدم‌خوار، دیدن شاهزاده خانم طلسم شده، ربوده شدن شاهزاده از باغ به وسیله عفریت، شکستن طلسم با انگشتر سلیمان (ع)، برگرداندن شاهزاده نزد پدرش (همان).

۳-۳. ویژگی‌های سبکی متن قصه سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال

بررسی داستان گلستان ارم نشان می‌دهد که نثر این اثر در عین سادگی و استواری نثر مرسل، نشانه‌هایی از نثر فنی را نیز داراست که آن را در دسته نثر بینابین جای می‌دهد. قدمت متن و پختگی آن از لحاظ زبانی، کاربرد عناصر بلاغی، علاوه بر حفظ جذابیت داستان و افزودن بر ارزش این داستان به‌عنوان روایتی مکرر از داستانی با پیشینه طولانی، بیانگر توانایی‌های مؤلف در غور در منابع ادبی، دواوین شعری و مطالعه نسخه‌های دیگر این داستان پیش از ترجمه آن به زبان فارسی است. در ادامه به بررسی مهم‌ترین ویژگی‌های این اثر در سه سطح زبانی، ادبی و فکری خواهیم پرداخت.

۱-۳-۳- ویژگی‌های زبانی

۱. کاربرد واژه‌ها و افعال کهن: در اثر حاضر کاربرد واژه‌های مهجور دیده نمی‌شود؛ اما بسامد کاربرد واژه‌های کهن در متن بسیار است: نماز پیشین باد بنشست (ص ۴۲)، آن آرزوست که مرا دستوری دهی (ص ۳۴)، در فرازگرد و چهل روز هیچ‌کس را بار نداد (ص ۷)، چون ملکه خاتون مجال یافت، بنیاد کرد (ص ۷۸)، عکسک‌های آهنین در کشتی ملکزاده انداختند (ص ۴۴)، جمله لشکر را مهمانی کرد (ص ۱۱۱)، مشاطگان روی دختر بیاراستند (ص ۱۵).

ب. استفاده از کلمات و عبارات عربی: کاربرد کلمات عربی در گلستان ارم فراوان است؛ اما شمار جملات، عبارات و اشعار عربی انگشت‌شمار است. کاربرد عبارات عربی اغلب به صورت رَحْمَةَ اللّٰهِ عَلَیْهِ، سُبْحَانَ اللّٰهِ، نَعُوْذُ بِاللّٰهِ و... است. نمونه‌های کاربرد جملات عربی چنین است: كُلُّ نَوْمٍ عَلَی الْمُحَبِّ حَرَامٌ (ص ۲۳) اِشْتِیَاقٌ بِقُرْبِ حَضْرَتِكُمْ، شَرْحُهَا لَا یَتِمُّ بِالْقَلَمِ (ص ۱۰۹).

ج. کاربرد جملات مرکب و طولانی: علاقه مؤلف به توصیف شخصیت‌ها، صحنه‌ها و حوادث، موجب کاربرد تنابع اضافات و جمله‌های مرکب با حروف ربط واو، چنانچه، چون و... شده است: زندگانی پادشاه عالم عادل کبیر کریم مؤید مظفر و منصور معظم جهان‌گیر عدل‌گستر، عاصم بن صفوان در عز و دولت و اقبال و سعادت در سروری و سرسبزی فراوان باد. نامه مبارک بخواندیم و پرسش روح‌بخش و شریف و جان‌فزای شما به ما رسید (ص ۱۳) و ارکان دولت صف زده و لشکریان ایستاده، دست‌ها پیش گرفته بودند و نگاه می‌کردند تا فرمان چیست (ص ۲۱).

د. جابه‌جایی اجزای جمله: در شهر مصر، پادشاهی بود نام او عاصم بن صفوان (ص ۶)؛ زندگانی شاه یمن دراز باد در عز و اقبال و سعادت و خوشحال (ص ۱۰)؛ چون مقصود خود، ملک‌زاده حاصل کرد تا سه روز از حرم بیرون نیامد (ص ۱۰۷)؛ شاه را خبر کردند از حال ملک‌زاده و بی‌قراری او (ص ۳۲)، دو وزیر بود او را که داناترین وزیران بودند (ص ۸).

هـ. ساخت‌های دستوری خاص: در پاره‌ای مواردی ساخت‌های دستوری ناهنجار، چون عدم مطابقت افعال از نظر شخص و زمان در جمله و جمع‌بستن حیوان با «ان» در این دست‌نوشته دیده می‌شود: شما نیز سلام این کمینه را و زمین بوس قبول فرمایند (ص ۱۴)، گفت اگر ما صدسال اینجا باشم (ص ۴۶)، همه میمونان و سگساران مطیع وی بودند... ملک میمونان جواب گفت (ص ۵۲)، هفته‌ای می‌باشیدند و باز می‌رفتند (ص ۱۱۴)، المش زیاده گردید (ص ۳۱)، ارکان دولتان (ص ۱۰۱)، ترک‌بچگان (ص ۱۴).

و. کاربرد افعال مجازی: یک‌دگر را دل‌داری‌ها می‌نمودند (ص ۱۰۳)، بی‌طاقت گردید (ص ۲۳)، خواجه حسن را بند فرموده بودند (ص ۵).

ز. کاربرد فعل در وجه مصدری: خواهد شدن (ص ۳۴)، توان رفت (ص ۴۰).

ح. کاربرد افعال آغازین: زارزار گریستن گرفت (ص ۳۱)، ملک‌زاده آب‌دیده بارنده باریدن گرفت (ص ۳۲).

ط. کاربرد «ی» استمراری: و اگر به جنگ راست شدی، همه خیل و حشم فدا کردم (ص ۷)، هر بار که از خونه بیرون آمدی بسیار کسان بر وی عاشق شدند (ص ۱۷).

ی. کاربرد «ب» تأکید بر سر فعل ماضی: بفرمود (ص ۱۷)، برفتند (ص ۱۰۶).

ک. ساخت قید: اسم + حرف اضافه + اسم: ساعت به ساعت (ص ۱۰۹)، زمان به زمان (همان)، جهان تا جهان (ص ۴۸)، زمان تا زمان (ص ۱)؛ تکرار قید: ترسان ترسان (ص ۵۸)، جدا جدا (ص ۱۱۲).

۲-۳-۳- سطح ادبی

مؤلف گلستان ارم با توصیفات متعدد و کاربرد عناصر بلاغی متنوع بر جذابیت داستان افزوده است؛ زیرا بهره‌گیری از صنایع ادبی، مهم‌ترین ابزار آفرینش خیال و تصویر و بیان یک مفهوم به طرق مختلف است (علوی مقدم و اشرف‌زاده، ۱۳۵۱: ۸۵). از میان صنایع ادبی به‌کاررفته در این اثر توصیف، تشبیه، استشهاد به اشعار و کنایه بسامد بیشتری دارند. نمونه‌هایی از این کاربردها چنین است:

۱. **توصیف:** نویسنده با استفاده از عناصر محیطی، جز آنکه تصاویری چشم‌نواز را به ذهن خواننده متبادر کرده، بر زیبایی متن و تأثیر کلام نیز افزوده است: تا چشم باز کرد و خود را در شهرستان سیمین دید که زمین او از نقره خام بود، خانه‌ها از چوب عود و شمشاد و درختان الوان و در زیر درختان چشمه‌های آب و بر سر هر چشمه خیمه و طناب‌های آن از ابریشم و میخ از زر سرخ (ص ۵۲)، آنگاه شهبال... چندین هزار عفريت را فرمود تا از دریاها مروارید و گوهر شب چراغ و از کوه‌ها لعل و زبرجد و فیروزه و گهرهای یک‌دانه بیرون آوردند و جامه‌های نیک و مشجر و صوف و غیره چیزی که گران‌مایه بود و شمشیرهای مرصع کار و صدها لباس و پوشش‌های غیر مکرر ساختند (ص ۱۰۷).

ب. **مبالغه:** شمار توصیفات اغراق‌آمیز در متن فراوان است: قدی دید، مانند مناره‌ای بلند و سری چون شورستان و سوراخ بینی؛ چون جوالی و از سوراخ بینی، موهای یک گز سرزده و هر ناخن مانند بیللی و دهن چون غاری (ص ۴۶)، آن مورچگان مانند هر یکی چون سگی که مرد را بدرانند (ص ۵۷).

ج. **کاربرد انواع تشبیه:** در داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال تشبیهات اغلب از نوع مفصل مرسل و مجمل مرسل است و تشبیه بلیغ کمتر به چشم می‌خورد.

♦ **تشبیه مفصل مرسل:** بدیع‌الجمال با... چشمان چو نرگس نیم‌مست (ص ۸۱)، ساعد... چون برگ درخت می‌لرزید (ص ۷۱)

♦ **تشبیه مجمل مرسل:** [بدیع‌الجمال]... با قدی چون سرو جویبار گلشن جنت (ص ۱۰۵)، مرغی پدید آمد بسان تیر (ص ۵۶)

♦ **تشبیه بلیغ:** عقیق لبی، پسته دهانی (ص ۵۸)، بادام‌چشمی، سرو قدی (ص ۵۹).

د. **کاربرد انواع استعاره:** استعارات در این اثر اغلب از نوع مصرّحه است:

♦ **استعاره مصرّحه:** ای نوردیده (ص ۱۰۲)، از بَيْتِ الْحُرْنِ بیرون آمد (ص ۳۰).

♦ **استعاره مکنیه:** رکاب سعادت (ص ۱۱۳)، زبان قلم (ص ۱۱۴).

ه. **کاربرد انواع کنایه:** مؤلف با کاربرد کنایات زبان خود را به زبان مردم کوچه و بازار نزدیک کرده است. شمار کاربرد کنایه از فعل در این اثر، بیش از انواع دیگر است:

♦ **کنایه از صفت:** ترک‌بچگان کمر بسته (ص ۱۴)، هزار مرد کار دیده از لشکر جدا کرد (ص ۳۰).

- ♦ **کنایه از موصوف:** سلطان چاربالش ایوان مصطفی (ص ۲)، شرط زمین بوس به‌جا آوردند (ص ۱۲).
  - ♦ **کنایه از فعل:** لشکریان دست از جان بشستند (ص ۴۱)، تا قیامت در زبان خلق بمانی (ص ۳۴).
- و. کاربرد انواع مجاز: کاربرد مجاز در این اثر انگشت‌شمار است. آب از دیده‌ها روان کرد (ص ۲۳)، شاه... به هزار دل بر وی عاشق شده (ص ۱۵).

ز. **تنسيق الصفات:** کاربرد این آرایه در متن به‌وفور دیده می‌شود. دختری را دید، چون صد هزار نگار چون ماه آسمان و چون خورشید تابان و چون حور بهشتی... زهره جبینی زیباروی، مُشکین بوی، عنبر موی، عقیق لبی، پسته دهانی، عاشق‌کشی، بادام‌چشمی و... (ص ۵۹)، گل روی شیرین‌گوی، دلبری جان‌فزای، کبک خرامی، نازنینی، شکر لبی، پسته دهانی، آرام جانی، عشق فریبی و فصیح گوی عنبر بویی با هزار عشو و ناز از در، درآمد (ص ۱۰۶). ندیمان خوبروی و بزرگان شیرین‌سخن نیک‌گفتار (ص ۱۲).

ح. **استشهاد به آیات و احادیث:** کاربرد آیات و حدیث در متن به‌ندرت دیده می‌شود و شمار آن به یک حدیث و پنج آیه می‌رسد. این‌گونه استشهادات در مکالمه میان دو شخصیت و به‌منظور تکمیل جملات آمده است: «سُبْحَانَ ذِي الْمَلِكِ وَالْمَلَكُوتِ» (مفید، ۱۳۶۹، ج ۱: ۱۳۳؛ ص ۱۱۶)، «لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ» (انعام/۵۹؛ ص ۱۰۰)، «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي إِذْهَبَ عَنِّي» (فاطر/۳۴؛ ص ۱۰۹).

ط. **استشهاد به اشعار فارسی و عربی:** مؤلف گلستان ارم با نقل اشعار فارسی و عربی از شاعران قرن چهارم تا یازدهم هجری قمری بر جذابیت متن افزوده است. در میان این ابیات، چهار بیت و یک تک‌مصرع، عربی نیز دیده می‌شود. شاعر ۱۶۱ بیت و یک تک‌مصرع نقل شده در این اثر، ناشناخته است. مطابق در جدول ۱، ابیات نقل شده از سعدی، جامی، هلالی جغتایی، امیر خسرو دهلوی، حافظ، نظامی، ابن عماد شیرازی، مولوی و خواجو کرمانی در این اثر بیشترین بسامد را داشته است.

جدول ۱ - بسامد کاربرد اشعار در گلستان ارم

ردیف	شاعر	بیت
۱	سعدی	۱۴ بیت + ۲ مصرع
۲	جامی، هلالی جغتایی، امیر خسرو دهلوی، حافظ	۱۱
۳	نظامی	۹
۴	ابن عماد شیرازی	۶
۵	مولوی	۴ بیت + ۱ مصرع
۶	خواجو کرمانی	۳
۷	ابن‌یمین فریومدی، همام تبریزی، امیر حسن دهلوی، امیر یادگار، عبدالرزاق اصفهانی، افتخار کرمانی، فلکی شروانی، میرزا قاسم گنابادی	۲

۱	فردوسی، پوریای ولی، بندار رازی، مظهری کشمیری، سنایی، بابا فغانی، صائب تبریزی، سلطان سلیم دوم، عراقی، سلمان ساوجی، حزین لاهیجی	۸
۱ مصرع	سیف فرغانی	۹
۱۶۱ بیت + ۱ مصرع	ناشناس	۱۰
۴ بیت + ۱ مصرع	عربی	۱۱
۲۷۴ بیت و ۶ مصرع	مجموع	۱۲

کاربرد این اشعار در متن چنین است:

خموش	لبها	حکایت‌کنان اند	دو کس را که باشد بهم جان و هوش
		(سعدی، ۱۳۶۴: ۴۲۹؛ ص ۸۹)	
هیچ راهی نیست کان را نیست پایان غم مخور		هیچ راهی نیست کان را نیست پایان غم مخور	گرچه منزل بس خطرناک است و مقصد ناپدید
		(حافظ، ۱۳۷۹: ۲۴۹؛ ص ۱۱۱)	
اگر صدسال مانی ور یکی روز		اگر صدسال مانی ور یکی روز	بباید رفت از این کاخ دل‌افروز
		(نظامی، ۱۳۳۹: ۸۵؛ ص ۱۱۴)	
اندوه فزود صبر کم شد		اندوه فزود صبر کم شد	دردا که دلم اسیر غم شد
از بار فراق پشت خم شد		از بار فراق پشت خم شد	گشتم چو کمان ابروی تو
		(رکن زاده آدمیت (ابن عماد شیرازی)، ۱۳۳۸: ۶۲؛ ص ۲۳)	

ک. کاربرد ضرب‌المثل: هیچ برگی از درخت نمی‌افتد مگر آنکه او آگاه است (ص ۱۰۰)، مکن مکن که پیشیمان شوی، ندارد سود (ص ۸۷).

۴- ویژگی‌های فکری

بر اساس متن، مؤلف، مسلمان و اهل تسنن است؛ زیرا دیباچه این اثر با «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»، ستایش خداوند، پیامبر (ص) و خلفای راشدین آغاز شده است. جبری مسلکی نویسنده و اشارات متعدد به تأثیر قضا و قدر در سرنوشت انسان، گرایش‌های اشعری او را تقویت می‌کند؛ و گفت رضا به قضای خدای... و تن به قضای حق در دادند (ص ۵۱)، یاران گفتند: خروشیدن فایده ندارد؛ این بلا را خود اختیار کرده (ص ۴۵-۴۴). توکل به خدا و شکرگزاری از دیگر موارد فکری و اعتقادی در این اثر است: توکل بر خدای کردند و معماری در آب انداختند (ص ۵۳)، اما راوی روایت کند که ملک‌زاده چون ساعد را زنده... دید؛ شکر خدای تعالی به جای آورد (ص ۷۴).

همچنین اشاره به آداب و رسوم فرهنگی، اجتماعی و سیاسی رایج در دربارهای غزنوی و مصر، بیانگر اطلاع نویسنده از این رسوم و نشأت گرفته از مشرب عقیدتی اوست، شماری از این آداب چنین است: صدقه دادن برای تولد فرزند و رفع بلا (ص ۲۶)، بوی سوختن و دعا نوشتن برای رفع چشم‌زخم (ص ۳۶)، برگزاری جشن

بلوغ برای شاهزادگان (ص ۲۰)، به هوش آوردن با گلاب (ص ۹۶)، تقدس عدد هفت و چهل (ص ۵۸)، قسم خوردن به شیر مادر (ص ۸۴)، طالع‌شناسی (ص ۹)، سحر و جادو و ماوراءالطبیعه (حضور پری‌ها و عفریت‌ها، پیران و شاهان با عمر طولانی، ماهی طعمه با سر فیل، زندگی کردن شغال و فیل در زیر آب دریا، سگ‌هایی با پاهای انسان، مردمی با سر خوک و پای آدم و پشت خرس)، دیدار درختان عجیب (واق‌واق، قهقهه، مقیل و فلفل) و... (ص ۱۱۷-۱)، لزوم رعایت اعتدال در کشورداری و پرداختن به امور شخصی (ص ۹)، رعایت عدالت (ص ۳۸)، آموزش و تربیت فرزند (ص ۵۱)، ساخت کشتی و تجهیز آن (ص ۳۷).

۵- نتیجه‌گیری

داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال از متون کهن ادبی پارسی و از جمله داستان‌های هزار و یک شب است که تحریرهای مختلفی به نظم و نثر از آن باقی‌مانده است. نسخه نویافته‌ای که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته، در سال ۱۰۳۴ هجری قمری و قریب به ۲۰۰ سال پیش از قدیمی‌ترین ترجمه فارسی هزار و یک شب (۱۲۲۶ ه.ق) به‌وسیله نویسنده‌ای گمنام و اهل سنت با گرایش‌های اشعری تحریر شده است. این اثر مطابق اغلب قصه‌های عامیانه، از مواردی چون کاربرد تمثیل، حضور موجودات ماورایی، خرق عادت و شعر همراه با صور خیال بهره گرفته تا ضمن افزودن بر جذابیت قصه، دیدگاه خود را نسبت به مسائل مختلف بیان کند. اگرچه تفاوت در نام برخی شخصیت‌های داستانی و عدم درج مقدمه و دیباچه در نسخه هزار و یک شب، روایات گلستان ارم و یک شب از این داستان را تا اندازه‌ای متفاوت کرده است؛ اما یکسانی شیوه آغاز و بسیاری از حوادث داستانی و نیز تشابهات لفظی میان توصیفات و استشادات شعری در متن آن‌ها، احتمال بازنویسی این داستان در هزار و یک شب را از روی نسخه گلستان ارم تقویت می‌کند. علاوه بر این تطبیق داستان حاضر با روایت هم‌نام آن در هزار و یک روز، تفاوت‌های کلی در شیوه آغاز و پایان داستان، نام شخصیت‌ها و سیر داستانی، کاهش تعدد حوادث داستانی و حذف مقدمه و دیباچه در هزار و یک روز، احتمال بازنویسی شدن این داستان در هزار و یک روز را از روی گلستان ارم به حداقل می‌رساند.

کاربرد ویژگی‌های متون کهن و وفور عناصر بلاغی در نثری ساده و روان، متن این اثر را در حوزه نثر بینابین می‌گنجاند. استفاده فراوان از جملات مرکب و کلمات عربی و کاربرد متعدد واژه‌ها و افعال کهن، افعال مجازی، قید، جابه‌جایی اجزای جمله و ساخت‌های دستوری نامتعارف از مهم‌ترین ویژگی‌های زبانی این اثر است. مؤلف در متن از عناصر بلاغی چون تشبیه، کنایه، مجاز، تنسیق الصفات، توصیفات طولانی و مبالغه، استشهاد به آیات و احادیث بهره برده است. تشبیهات اغلب از نوع مفصل، استعارات از نوع مصرّحه، مجاز به علایق جنس، کل و جزء و کنایات اغلب به‌صورت فعلی است. درج ۲۷۴ بیت و ۶ مصرع از ۲۹ شاعر شناخته شده و شاعران گمنام (۱۶۱ بیت + ۱ مصرع) در متن بیانگر تسلط مؤلف بر دواوین شعری و منابع ادبی است. بیشترین اشعار نقل شده در متن به ترتیب متعلق به سعدی (۱۴ بیت)، جامی، هلالی جغتایی، امیر خسرو دهلوی، حافظ (۱۱ بیت) و نظامی (۹ بیت) است. عاشقانه بودن داستان سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، مؤلف را از تنوع موضوعی در متن غافل نکرده است؛ به‌طوری‌که علاوه بر اندیشه‌های دینی مؤلف مشتمل بر توکل به خدا و اعتقاد به قضا و قدر

و شکرگزاری، می‌توان مضامین فرهنگی، سیاسی و اجتماعی را نیز به‌وفور در آن یافت. از جمله این موارد می‌توان به لزوم برقراری تعادل میان کشورداری و امور شخصی، رعایت عدالت، صدقه دادن به مناسبت تولد فرزند، بوی سوختن برای رفع چشم‌زخم، برگزاری جشن بلوغ برای شاهزادگان، به هوش آوردن با گلاب، تقدس عدد هفت و چهل، قسم خوردن به شیر مادر، طالع‌شناسی، سحر و جادو و موجودات ماورایی، آموزش و تربیت فرزند و ساخت کشتی و تجهیزکردن آن اشاره کرد.

مشارکت نویسندگان: این مقاله حاصل تلاش و مشارکت هر چهار پژوهشگر بوده است.

تشکر و قدردانی: نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب تشکر خود را از مسئولان آموزشی و پژوهشی دانشگاه

آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد و گروه زبان و ادبیات فارسی این دانشگاه اعلام نمایند.

عدم تعارض منافع

نویسندگانی که نام‌هایشان ذکر شده است تأیید می‌کنند که هیچ وابستگی یا مشارکتی با هیچ سازمان یا نهادی که منافع مالی (مانند حق الزحمه؛ کمک‌های آموزشی؛ شرکت در سخنرانی‌ها؛ عضویت، استخدام، مشاوره، مالکیت سهام یا سایر منافع مالی؛ و شهادت کارشناسی یا ترتیبات مجوز اختراعات) یا منافع غیرمالی (مانند روابط شخصی یا حرفه‌ای، وابستگی‌ها، دانش یا باورها) در موضوع یا مواد مورد بحث در این دست‌نوشته ندارند.

کتابنامه

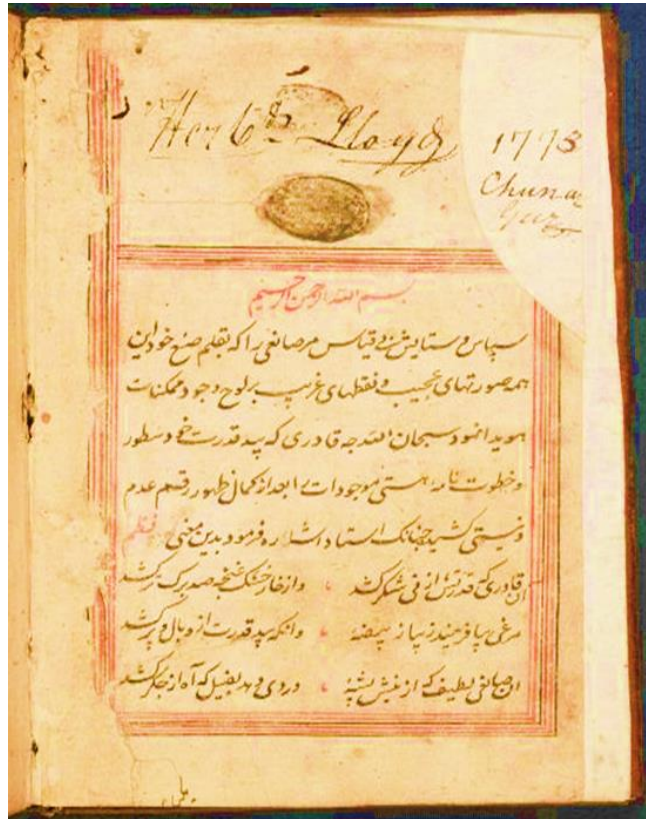
۱. قرآن کریم.
۲. استادی، رضا (۱۳۶۵). فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مسجد اعظم قم، قم: چاپخانه سلمان فارسی.
۳. اقلیدی، ابراهیم (۱۳۹۸). هزار و یک شب، ج ۴، چ ۶، تهران: مرکز.
۴. انوشه، حسن (۱۳۸۱). دانشنامه ادب فارسی، ج ۳، چ ۲، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۵. بی‌نام (۱۰۳۴ ه.ق). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته کنگره امریکا، شماره ثبت ۱۶۲۵۲۹ S ۶۴۷۰ PK.
۶. _____ (۱۰۹۴ ه.ق). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته کتابخانه مرکزی تبریز، شماره ثبت: ۳۲۳۹.
۷. _____ (۱۰۵۶ ه.ق). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته کتابخانه آیت‌الله بروجردی، شماره ثبت: A713.
۸. _____ (۱۱۸۹ ه.ق). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته کتابخانه موزه بریتانیا، شماره ثبت: ۸۷۵۸۰۳.
۹. _____ (۱۲۰۴ ه.ق). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته کنگره امریکا، شماره ثبت. z291790 s 6470 PK.
۱۰. _____ (۱۲۹۷ ه.ق). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته انستیتو شرق‌شناسی سن پترزبورگ، شماره ثبت: B 4495 -26 - 1 - 406.
۱۱. بی‌نام (بی‌تا). سیف‌الملوک و بدیع‌الجمال، دست‌نوشته بنیاد خاورشناسی دوشنبه، شماره ثبت ۱/۸۱۵.
۱۲. _____، دست‌نوشته بنیاد خاورشناسی دوشنبه، شماره ثبت ۹/۸۱۵.
۱۳. _____، دست‌نوشته دانشگاه تهران، شماره ثبت ۱۲۴۵ - ف.
۱۴. _____، دست‌نوشته انستیتو شرق‌شناسی سن پترزبورگ، شماره ثبت: ۷۰۶.
۱۵. حافظ، شمس‌الدین (۱۳۷۹). دیوان حافظ، تصحیح محمد قزوینی، تهران: جمهوری.
۱۶. خزانه دارلو، محمدعلی (۱۳۷۵). منظومه‌های فارسی (قرن ۹ تا ۱۲ معرفی حدود ۹۰۰ مثنوی حماسی، عرفانی و عشقی در ادب فارسی)، تهران: روزبه.
۱۷. دلاکروا، فرانسوا پتیس (۱۳۹۷). هزار و یک روز، مترجمان: محمدحسن میرزاکمال‌الدوله و محمدکریم‌خان سرتیپ، تصحیح و مقدمه: رضا طاهری، تهران: نخستین.
۱۸. ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۴). یک‌صد منظومه عاشقانه فارسی، چ ۲، تهران: چشمه.
۱۹. رکن زاده آدمیت، محمدحسین (۱۳۳۸). دانشمندان و سخن‌سرایان فارس، تهران: کتابفروشی اسلامیه.
۲۰. سعدی، مصلح‌الدین (۱۳۶۴). بوستان، تصحیح غلامحسین یوسفی، تهران: خوارزمی.
۲۱. سقیم، عبدالغفور (۱۲ ه.ق). بدیع‌الجمال و شاهزاده مصری (جوانا مرگ)، دست‌نوشته کتابخانه گنج‌بخش اسلام‌آباد، شماره ثبت: ۲۸۸.
۲۲. صفا، ذبیح‌اله (۱۳۷۰). تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، تهران: فردوس.
۲۳. درایتی، مصطفی (۱۳۹۰). فهرستگان نسخه‌های خطی ایران (فنخا)، ج ۱۸، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.
۲۴. طسوجی، عبدالطیف (۱۳۳۷). هزارویک‌شب (ترجمه الف لیله لیله)، مقدمه و تصحیح علی‌اصغر حکمت، ج ۴، چ ۲، تهران: کتابخانه ابن سینا.
۲۵. علوی‌مقدم، محمد و اشرف‌زاده، رضا (۱۳۸۱). معانی و بیان، چاپ سوم، تهران: سمت.

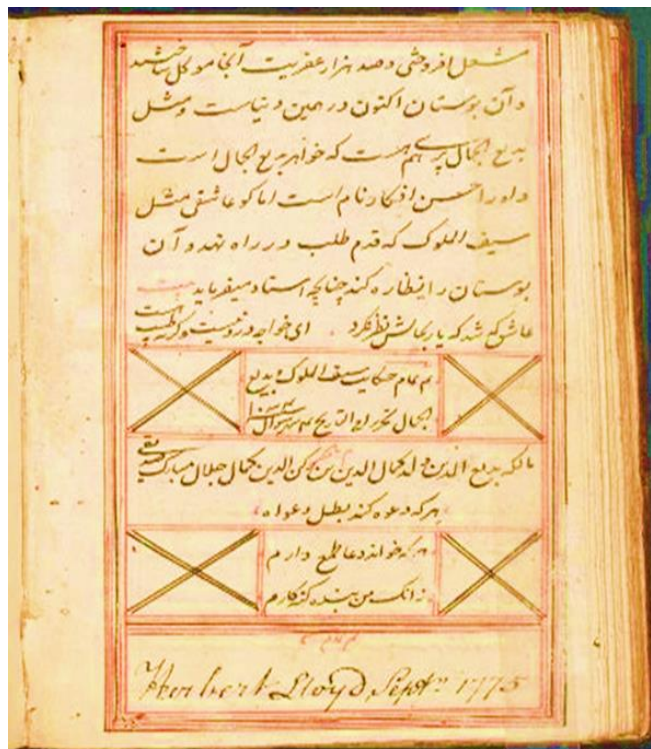
۲۶. علی‌مردان، امریزدان و همکاران (۱۳۷۹). فهرست نسخه‌های خطی انستیتو شرق‌شناسی و آثار خطی تاجیکستان، ج ۳، قم: کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.
۲۷. متقی، حسین (۱۳۹۵). فهرست توصیفی نسخه‌های خطی فارسی: انستیتو دستنویس‌های شرقی فرهنگستان علوم روسیه، ج ۶، تهران: کتابخانه ملی.
۲۸. مرعشی‌پور، مرتضی (۱۳۹۷). هزار و یک شب، ج ۲، چ ۲، تهران: نیلوفر.
۲۹. مفید، محمد بن محمد (۱۳۶۹). المقنعه، ج ۱، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۳۰. منزوی، احمد (۱۳۷۰). فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، ج ۶، اسلام‌آباد: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.
۳۱. میرصادقی، جمال (۱۳۹۴). ادبیات داستانی، چاپ هفتم؛ تهران: سخن.
۳۲. نظامی، الیاس بن یوسف (۱۳۳۹)، دیوان قصاید و غزلیات نظامی، به کوشش سعید نفیسی، تهران: فروغی.

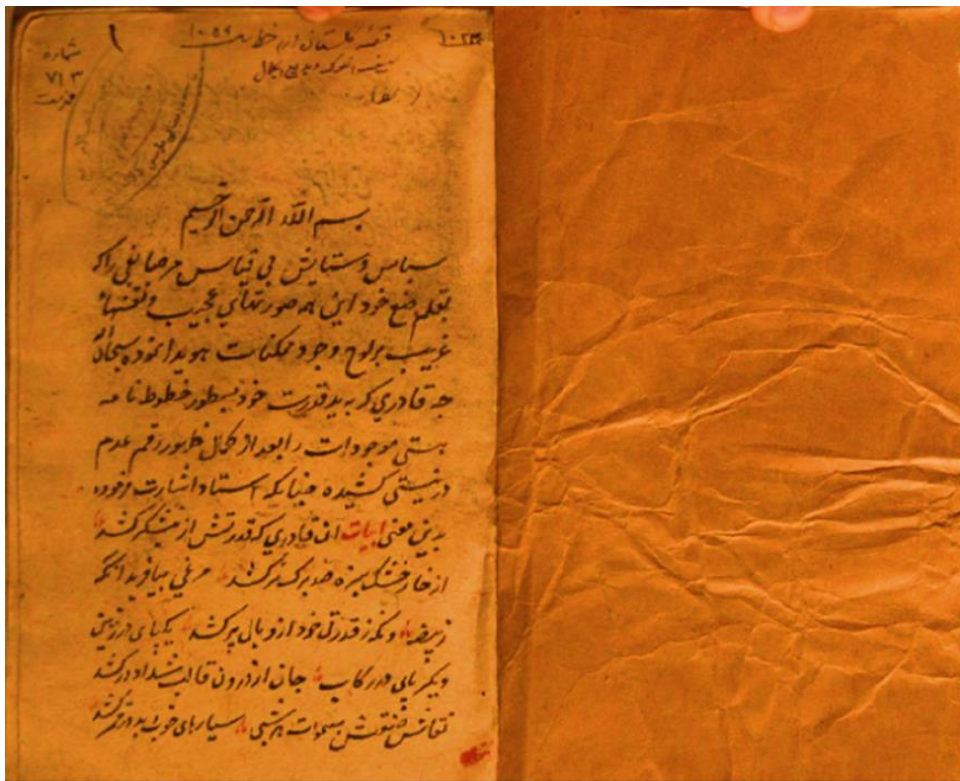
پیوست - تصویر نسخه‌های خطی

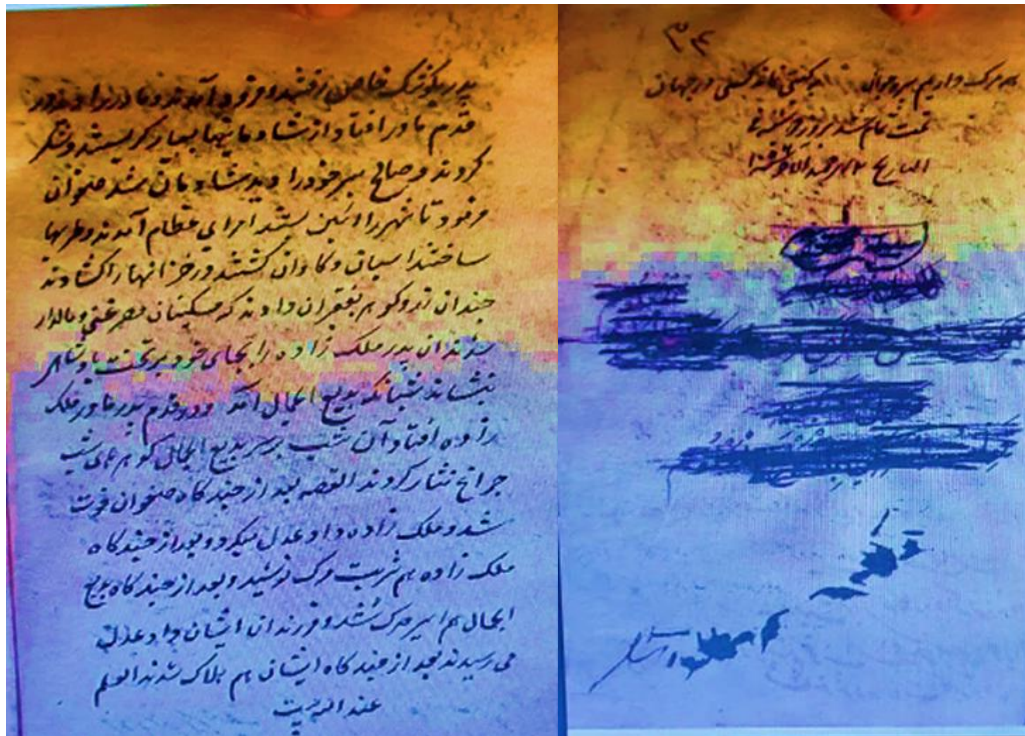
تصویر ۱- صفحه نخست نسخه کنگره ۶۴۷۰۵۱۶۲۵۲۹

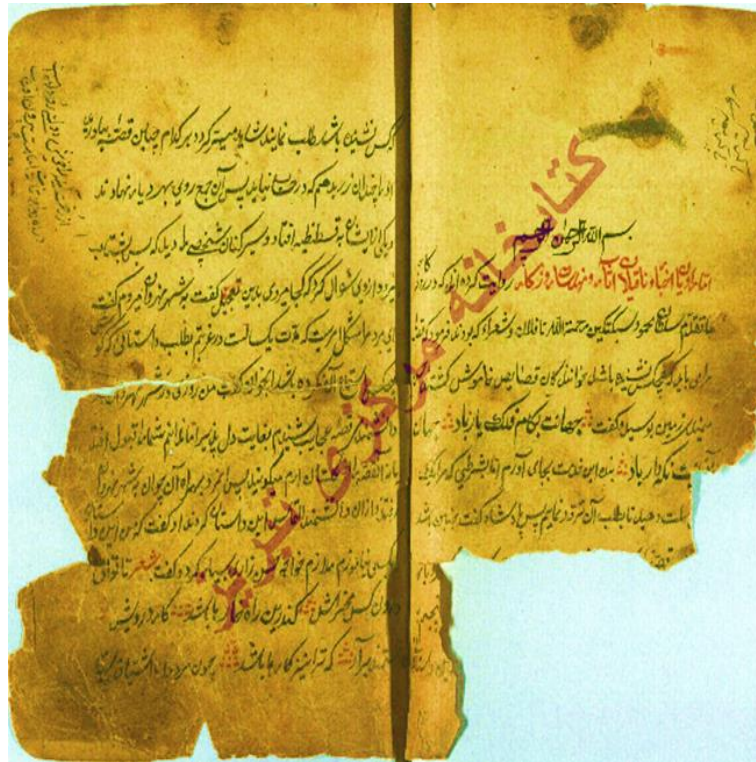
تصویر ۲- صفحه آخر نسخه کنگره ۶۴۷۰۵۱۶۲۵۲۹

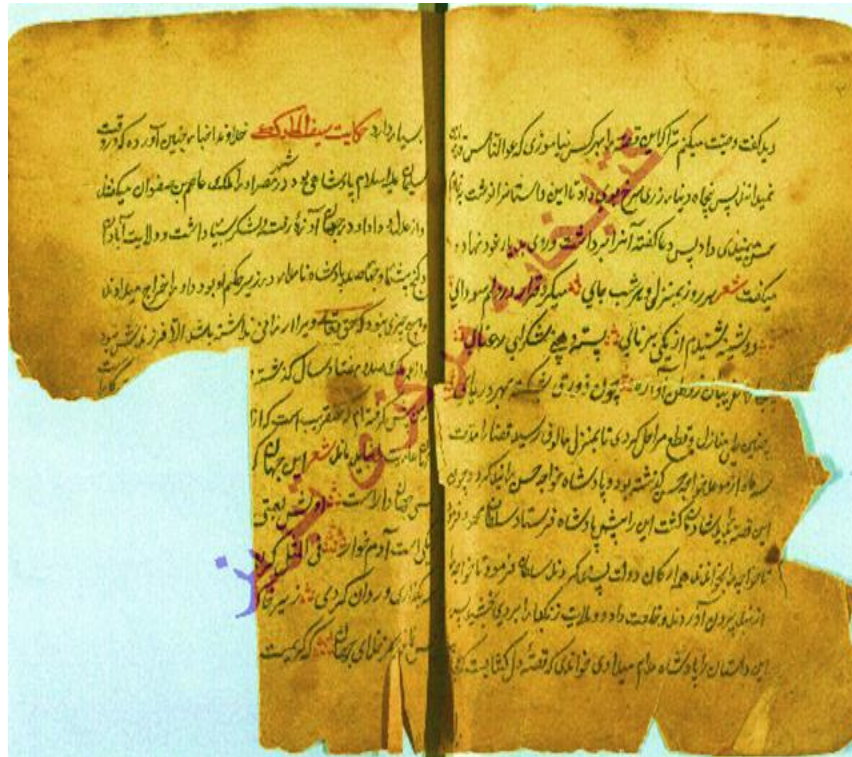
تصویر ۳: برگ نخست نسخه کتابخانه آیت‌الله بروجردی

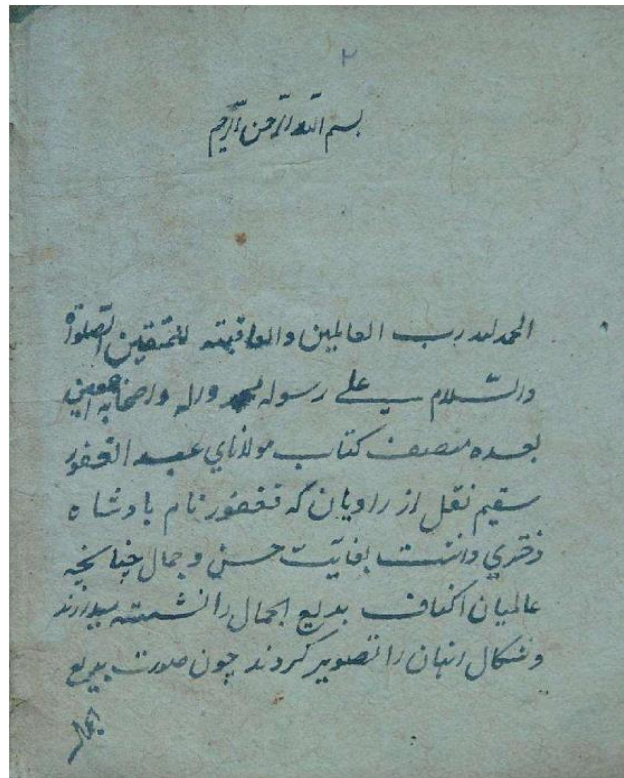
تصویر ۴: برگ آخر نسخه کتابخانه آیت‌الله بروجردی

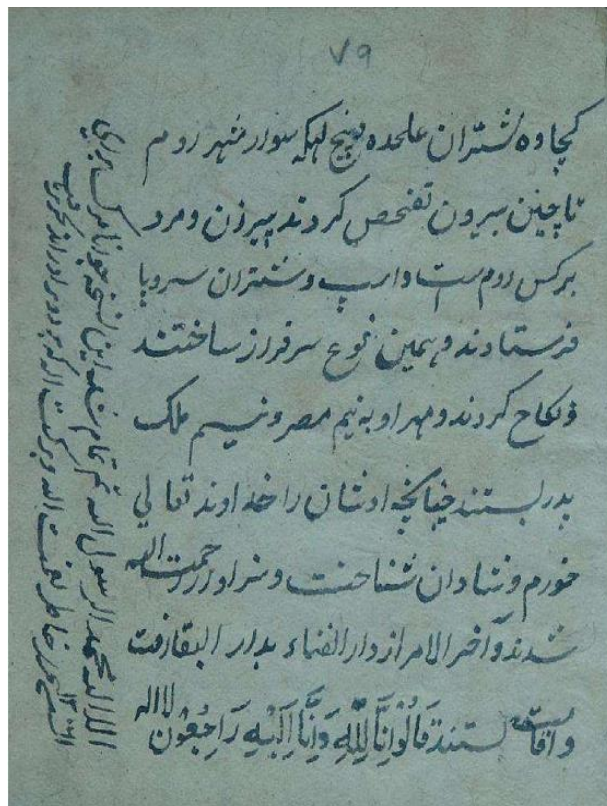
تصویر شماره ۵: صفحه نخست نسخه کتابخانه تبریز

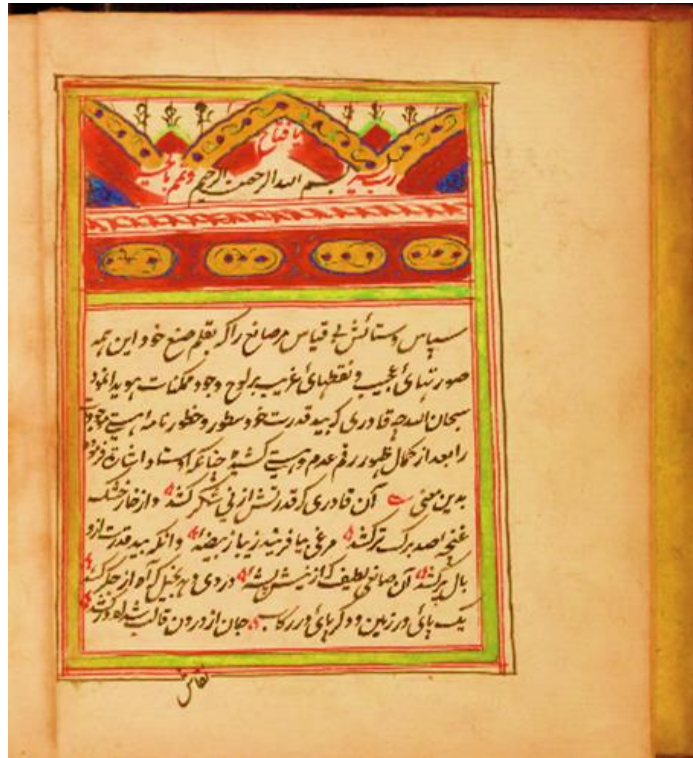
تصویر ۶- صفحه ۳، نسخه کتابخانه تبریز

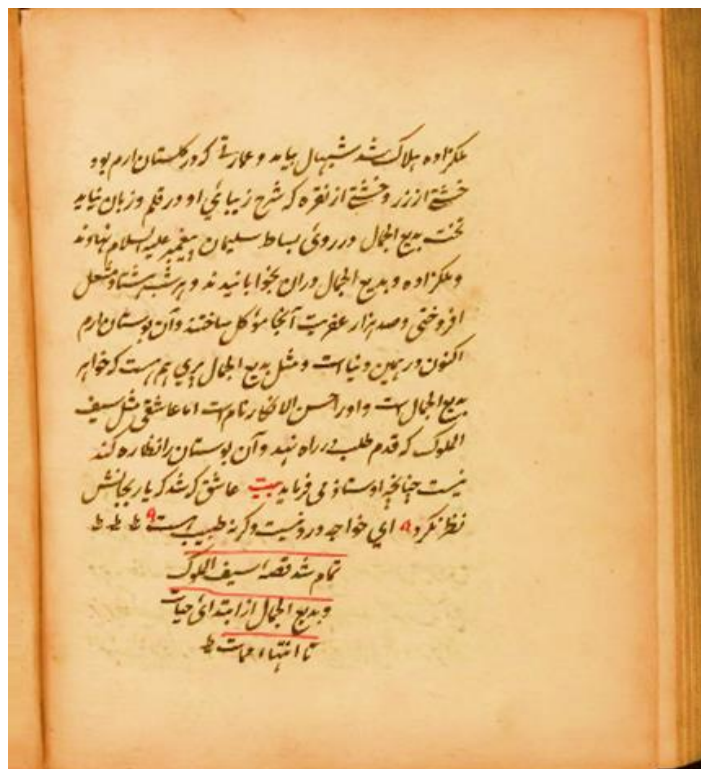
تصویر ۷: صفحه نخست نسخه کتابخانه گنج بخش

تصویر ۸: صفحه پایانی نسخه کتابخانه گنج بخش

تصویر ۹- صفحه نخست کنگره z291790 s 6470 PK

تصویر ۱۰- صفحه آخر نسخه کنگره z291790 s 6470 PK